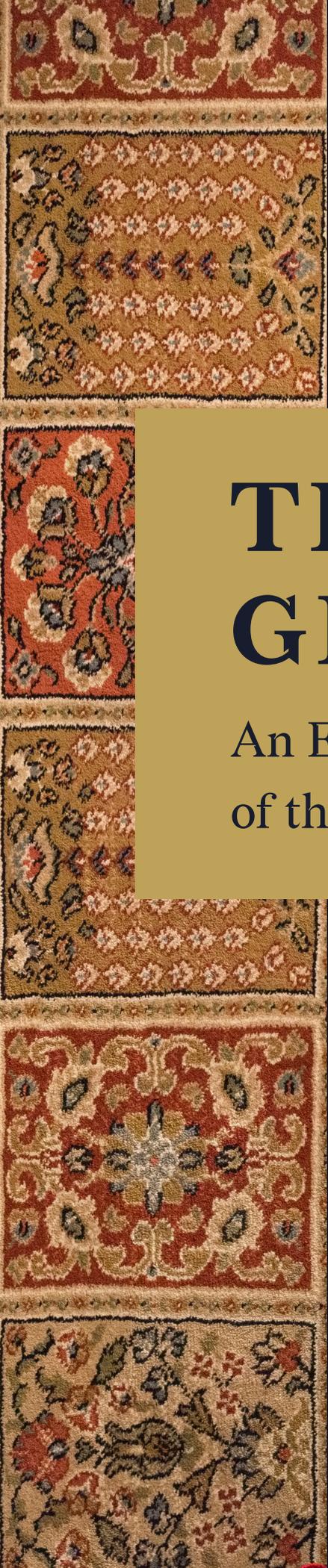

**NEWLINES
INSTITUTE**
FOR STRATEGY AND POLICY

THE UYGHUR GENOCIDE:

An Examination of China's Breaches
of the 1948 Genocide Convention

MARCH 2021

دوكلاتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى

1. ئۇشۇبۇ دوكلاتنىڭ خۇلاسسى شۇكى، خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى، 1948-يىلى ئىمزالانغان «ئىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى جازالاش ئەھدىنامىسى» (ئىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى) غا خىلاپ ھالدا ئۇيغۇرلارغا قارىتا ئېلىپ بارغان ئىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ جاۋابكارلىقىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى لازىم. بۇ خۇلاسە مەۋجۇت دەلىل ئىسپاتلارنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆرۈپ چىقىش ۋە ئىسپات پاكىتلارنى خەلقئارالىق قانۇنغا تەتبىقلاش ئاساسىدا چىقىرىلدى.
2. بۇ تەكشۈرۈش خەلقئارالىق قانۇن، ئىرقىي قىرغىنچىلىق، خىتاينىڭ ئېتنىك سىياسىتى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى (XUAR) تەتقىقاتى قاتارلىق ساھەلەردە ئېتىراپ قىلىنغان مۇستەقىل تەتقىقاتچى مۇتەخەسسسلەر تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلدى.
3. **يوقىتىش نىيىتى:** «ئىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» نىڭ 2-ماددىسىدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، ئىرقىي قىرغىنچىلىق جىنايىتى <ئاجىز ۋە غوغدىلىشقا تېگىشلىك توپلۇمغا تەۋە بولغان كىشىلەرنى پۈتۈنلەي ياكى قىسمەن ھالدا قەستەن يوقىتىش نىيىتى> نى كۆرسىتىدۇ. «يوقىتىش نىيىتى» دېيىش ئۈچۈن ئېنىق بىر يول يورۇقنىڭ بولۇشى بىھاجەت. «يوقىتىش نىيىتى» شۇ دۆلەتكە تەۋە بولغان ئويىيېكتىپ پاكىتلارنى توپلاش ئارقىلىق يەكۈنلىنىدۇ. بۇ پاكىتلار لوگىكىلىق تەرتىپ بويىچە ھۆكۈمەتنىڭ رەسمىي باياناتلىرى، ئومۇمىي پىلانى، دۆلەتنىڭ سىياسەت قانۇنلىرى، سىياسەتنى يۈرگۈزۈش شەكلى ۋە تەكرارلانغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ۋە بۇ ئامىللار ئۇ توپلۇمدىكى كىشىلەرنىڭ قىسمەن ياكى پۈتۈنلەي يوقىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.
4. **يۇقىرى قاتلامنىڭ مەقسەتلىك بۇيرۇقى ۋە ئومۇمىي پىلانى:** 2014-يىلى، خىتاينىڭ دۆلەت رەئىسى شى جىنپىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئۇيغۇرلار نوپۇسىنىڭ 90% ئورۇنلاشقان رايونلىرىنى مەركەز قىلغان ھالدا «خەلقنىڭ تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشى» نى قانات يايدۇردى. يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلار بۇيرۇققا بىنائەن «يىغىۋېلىشقا تېگىشلىك ھەر بىر كىشىنى يىغىۋېلىش»، «ئۇلارنى پۈتۈنلەي يوقىتىش ... يىلتىزى ۋە شاخلىرىنى يوقىتىش» ۋە «نەسەبىنى بۇزۇش، ئۇلنى بۇزۇش، ئالاقىسىنى بۇزۇش ۋە ئەسلى ئېتنىك كېلىپ چىقىشىنى بۇزۇش» قاتارلىق ھەرىكەتلەرنى ئىجرا قىلدى. ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ئىنسان قېلىپىدىن چىققان شەكىلدە ئۇيغۇرلارنى تەسۋىرلەپ، ئۇيغۇرلارنىڭ كەڭ كۆلەمدە تۇتۇپ تۇرۇلۇشى، «ئۆسمىنى كېسىپ ئېلىۋېتىش» قا ئوخشاتتى.
5. **دۆلەتنىڭ ئومۇميۈزلۈك سىياسىتى، سىياسەت يۈرگۈزۈش شەكلى ۋە تەكرارلانغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرى**
  - a. **ئۇيغۇر ئائىلىلىرىگە ئورۇنلىشىش بۇيرۇقى:** 2014-يىلىدىن باشلاپ، خىتاي ھۆكۈمىتى خىتاي كادىرلارنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆيىدە تۇرۇشقا ۋە ئۇيغۇرلارنى نازارەت قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى، بۇ سەۋەپتىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە مۇناسىۋىتى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. ناھىيە دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر بىر تەرەپتىن ئۇيغۇرلارنى خىتايلار بىلەن توي قىلىشقا زورلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن توي قىلغانلارنى مۇكاپاتلاش سىياسىتى قوللىنىپ، خىتايلار بىلەن توي قىلىشنى تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئاكتىپ تەشەببۇس قىلدى.
  - b. **كەڭ كۆلەملىك تۇتقۇن قىلىش:** 2017-يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ قانۇن ئورگانلىرى «ئاشقۇنلۇقنى يوقىتىش» باھانىسى بىلەن ئۇيغۇرلارنى كەڭ كۆلەمدە تۇتقۇن قىلىشنى رەسمىي قانۇنلاشتۇردى. بىخەتەرلىككە مەسئۇل يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلار ۋە ئورۇنلار ئۇيغۇرلارنى نازارەت قىلىش، لاگېر قۇرۇلۇشىنى تېزەشتۈرۈش ۋە كەڭ كۆلەملىك جازا لاگېرلىرىنى تېخىمۇ كېڭەيتىش توغرىسىدا مەخسۇس قوللانما كۆرسەتمىلەر ۋە بىر يۈرۈش ھۆججەتلەرنى تۆۋەنگە چۈشۈردى. بۇ ھۆججەتلەر جازا لاگېرلىرىدىكى «باشقۇرۇش ۋە جازانى كۈچەيتىش» ۋە بارلىق ئۇچۇرلارنىڭ «قەتئىي مەخپىيەتلىكى» نى ساقلاش ئۈچۈن «ئۇچۇرلارنى تارقىتىشقا»، «ئاممىغا بىلدۈرمەسلىك» قاتارلىق كۆرسەتمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇشۇبۇ قوللانمىدا بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىدىغان ھۆكۈمەت خادىملىرى، مەسئۇل ئورۇنلار ۋە مەركەزلەشتۈرۈلگەن رەقەملىك نازارەت سىستېمىسى قاتارلىق مۇرەككەپ قاتلاملار كۆرسىتىلگەن.
  - c. **كەڭ كۆلەملىك تۇغۇتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىستراتېگىيىسى:** خىتاي قوش سېستىمىلىق ئىستراتېگىيە قوللۇنۇپ تۇغۇت يېشىدىكى ئۇيغۇر ئاياللىرىغا قارىتا مەجبۇرىي تۇغماسلىق ئوپېراتسىيەسى قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بالا يۈزى كۆرەلەيدىغان ئۇيغۇر ئەتراپىنى تۇتقۇن قىلىپ، نوپۇسنىڭ كۆپىيىشىنى تىزگىنلەپ، بىئولوگىيەلىك يوقىتىش نىيىتى بارلىقىنى كۆرسەتتى. «پىلانلىق تۇغۇت ۋە تۇغماسلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش»، «كۆپىيىش سەۋىيەسىنى تۆۋەنلىتىش» ۋە «بىرمۇ يوقۇق قويماسلىق» قاتارلىق ھۆكۈمەتنىڭ ستاتىستىكا ۋە بۇيرۇق كۆرسەتمىلىرىگە ئاساسلانغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى رەسمىي ھالدا تۇغۇتنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى يولغا قويماقتا ۋە ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا، تۇغۇت يېشىدىكى ئاياللارنى نىشان قىلىپ، ئۇلارغا قارىتا كەڭ كۆلەمدە مەجبۇرىي ھالدا تۇغماسلىق ئوپېراتسىيەسى قىلىش، بالا چۈشۈرۈش ۋە ئۇزۇك سېلىشنى ئېلىپ بارماقتا. خىتاي بۇ تەشۋىقاتلارنىڭ مەقسىتىنىڭ ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ ئەمدى ھەرگىزمۇ «بالا تۇغۇش ماشىنىسى» ئەمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ئىكەنلىكىنى ئۇچۇق ئېتىراپ قىلدى.
  - d. **ئۇيغۇر بالىلىرىنى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورۇنلارغا مەجبۇرىي يۆتكەش:** 2017-يىلىدىكى ھۆكۈمەتنىڭ يېڭى سىياسىتىگە ئاساسەن، خىتاي ھۆكۈمىتى دۆلەت ئىگىدارچىلىقىدا كۈچلۈك نازارەت قىلىنىدىغان پۈتۈن كۈنلۈك ئۇيغۇر بالىلىرى (بوۋاقلامۇ ئۆز ئىچىدە) تۇرىدىغان ياتاقلىق مەكتەپ ۋە دارىلمادىن تەركىب تاپقان غايەت زور تىپتىكى مەركەزلەرنى قۇرۇپ چىقتى. يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلار شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ناھىيەلەرگە ئاتا-ئانىسى تۇتۇپ كېتىلگەن ۋە ياكى مەجبۇرىي ئەمگەككە ئېلىپ كېتىلگەن «يېتىم» لارنى يىغىۋېلىش ئۈچۈن سان چۈشۈردى.

- e. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز كىملىكى، مەھەللە ۋە ئائىلە ھاياتىنى يوق قىلىش: يەرلىك دائىرىلەر ھۆكۈمەتنىڭ تەشۋىقاتلىرىغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۇيغۇر مائارىپىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان ۋە ئۇيغۇر بىناكارلىقىنى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆي جايلىرىنىڭ يارقىن ئالاھىدىلىكلىرىنى بۇزۇپ ۋەيران قىلىۋەتكەن ۋە ئۆزگەرتىۋەتكەن. رايوندىكى كۆپ قىسىم مەسجىتلەرنى ۋە مۇقەددەس جايلارنى بۇزۇپ پۈتۈنلەي يەر بىلەن يەكسان قىلغان ۋە باشقىلىرىنى تاقىۋەتكەن ياكى سودا ۋە كۆڭۈل بېجىش ئورۇنلىرىغا ئايلاندۇرغان.
- f. زىيالىيلار ۋە جامائەت ئەربابلىرىنى نۇختىلىق زەربە بېرىش نىشانى قىلىش: ھۆكۈمەتنىڭ ئۇيغۇرلارنى يوقىتىش غەرىزى، خىتايىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ كومپارتىيەگە ئەزالىقى ياكى مائارىپ سەۋىيەسىنىڭ قانداق بولۇشىغا پەسەنت قىلماستىن، مەقسەتلىك ھالدا ئۇيغۇر كىملىكىنى قوغدىغۇچىلار ۋە ئۇيغۇر كىملىكىنى يېڭى ئەۋلاتلارغا يەتكۈزگۈچى ئائىلە باشلىقلىرى، زىيالىيلار ۋە مەدەنىيەت باشلامچىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كىشىلەرنى نىشانلاپ، ئۇلارنى ئۇزۇن مۇددەت قاماش ياكى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىش قىلمىشلىرى ئارقىلىق تېخىمۇ ئېنىق ئوتتۇرىغا چىقتى.
- خىتايىنىڭ مەقسەتلىك ھالدا ئۇيغۇر باشلامچىلىرىنى ۋە مۇقەددەس جايلارنى نىشانغا ئېلىشى، خىتايىنىڭ ئۇيغۇر كىملىكى ۋە جامائەت ئالاقىسىنىڭ مۇھىم ئامىللىرىنى تۇپتىن يوقىتىش نىيىتىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىدۇ.
6. خىتايىنىڭ رايوندىكى ئۇيغۇرلارغا قاراتقان سىياسىتى ۋە سىياسەتنىڭ يۈرگۈزۈلۈشىگە ئومۇمىي جەھەتتىن قاراش كېرەك. بۇ سىياسەتلەرنىڭ ئۇيغۇرلارنى قىسمەن ياكى پۈتۈنلەي يوقىتىشنى مەقسەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاشكارە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.
7. شىرقىي قىرغىنچىلىق قىلمىشلىرى: «شىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» دا كۆرسىتىلگەن قىلمىشلارنىڭ ھەر قانداق بىرى شىرقىي قىرغىنچىلىق ھۆكۈمىنى ئېتىراپ قىلىدۇ، بۇ دوكلاتتا كۆرسىتىلگەن دەلىل-پاكتلار، ئۇيغۇرلارغا قارىتا ئېلىپ بېرىلغان شىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ، «شىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» نىڭ 2-ماددىسىنىڭ (a) دىن (e) گىچە بولغان ھەر بىر تارماق ماددىسىغا خىلاپ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.
8. «(a) توپلۇمغا تەۋە ئەزالارنى ئۆلتۈرۈش»: تونۇلغان ئۇيغۇر باشلامچىلارنىڭ كەڭ كۆلەمدە ئۆلۈشى ۋە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەنلىكى توغرىسىدا ۋە ھەتتا ياشانغان كىشىلەرگە ئۇزۇن مۇددەتلىك قاماق جازاسى بېرىلگەنلىكى، دوكلات ۋە خەۋەرلەردە مەۋجۇت.
9. «(b) توپلۇم ئەزالىرىنى جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن ئېغىر زەخمىلەندۈرۈش»: ئۇيغۇرلار جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن سېستىمىلىق قىيىن-قىستاققا ۋە ئىنسان قىلبىدىن چىققان مۇئامىلىگە ئۇچرىماقتا. بۇ خىل قىيىنچىلىقلار، لاگېر خادىملىرى ۋە شۇنداقلا ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۇيغۇر ئۆيلىرىگە تەقسىم قىلىنغان خىتاي كادىرلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارغا باسقۇنچىلىق قىلىش، جىنسىي پاراكەندىچىلىك سېلىش، خارلاش ۋە ئۇچۇق ئاشكارە ھاقارەتلەش قاتارلىق ۋاسىتىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. جازا لاگېرلىرىدا مەخسۇس سوراق قىلىش ئۆيلىرى بار بولۇپ، ئۇ يەردە ئۇيغۇر مەھبۇسلىرىغا ئىزچىل تۈردە قەبىھلەرچە تۆمۈر مېتال بىلەن ئۇرۇش، ئېلىكتىر ۋە قامچا بىلەن قىيىنچىلىق قاتارلىق ئۇسۇللار ئىشلىتىلگەن. كەڭ كۆلەملىك تۇتقۇن قىلىش ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئېلىپ بارغان مۇناسىۋەتلىك پائالىيەتلىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ مېڭىسىنى ئۆزگەرتىش ۋە مېڭىسىنى «پاكىز يۇيۇش» ئۈچۈن لايىھىلەنگەن. لاگېرغا تۇتۇپ كېتىلىش تەھدىتى ۋە جازا لاگېرى ئىچىدىكى تەقلىدىي سوت جازاسى، ئاشكارە «ئۆز-ئۆزىنى تەنقىتلەش» ۋە يالغۇز قاماپ قويۇلۇش قاتارلىق چىكىدىن ئاشقان جىسمانىي ۋە پسخولوگىيىلىك قىيىنچىلىق ئۇسۇللىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشقا ئۇرۇنىشىنى ۋە ئۆلۈۋېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.
10. «(c) توپلۇمنىڭ تۇرمۇش مۇھىتىغا قەستەن زەربە بېرىش ئارقىلىق جىسمانىي جەھەتتىن قىسمەن ياكى پۈتۈنلەي بۇزغۇنچىلىق ئېلىپ بېرىش»: دائىرىلەر، سېستىمىلىق ھالدا بالا يۈزى كۆرۈش يېشىدىكى ئۇيغۇرلارنى، ئائىلە باشلىقلىرىنى ۋە جامائەت ئەربابلىرىنى ناچار شارائىتتا قاماپ ۋە نىشانلاپ، ئۇيغۇر ئائىللىرىغا قارىتا تۇغۇتنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى يولغا قويدى، ئۇيغۇر بالىلىرىنى ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىۋەتتى ۋە ئۇيغۇرلارنى زور كۆلەمدە تۇتقۇن قىلىش بىلەن پاراللىل ھالدا ئۇيغۇرلارنى كەڭ كۆلەمدە مەجبۇرىي ئەمگەككە يۆتكىدى. يىغىپ ئېيتقاندا، خىتاي ئۇيغۇرلارنىڭ توپلۇم سۈپىتىدىكى مەۋجۇتلۇقىنى يوقىتىش ئۈچۈن قەستەن زەربە بەرمەكتە.
11. «(d) توپلۇم ئىچىدە تۇغۇتنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلغان تەدبىرلەرنى زورلاپ تېڭىش»: ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا سېستىمىلىق ھالدا تۇغۇتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەرىكەتلىرى كەڭ كۆلەملىك كۈچەيتىلدى ۋە يۈرگۈزۈلدى. لاگېرلاردا، بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر ئائىللىرىغا مەجبۇرىي ھالدا ئۆزۈك سېلىش، بالا چۈشۈرۈش ۋە ھەيىزنى توختىتىدىغان ئوكۇل ۋە دورىلارنى ئىشلىتىش ۋاسىتىلىرى قوللىنىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن بالا يۈزى كۆرەلەيدىغان ئۇيغۇر ئەزىزلىرى نىشانغا ئېلىنىپ ۋە تۇتقۇن قىلىنىپ، ئۇيغۇر نوپۇسىنىڭ كۆپىيىشى تىزگىنلەندى. بۇ جەھەتتە باغلانغان سىياسەتلەر تۈپەيلى، ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا نوپۇسنىڭ ئېشىش سۈرئىتى تۈگەپ يېقىنلاشقاندا.
12. «(e) مەلۇم توپلۇمغا تەۋە بالىلارنى مەجبۇرىي ھالدا باشقا توپلۇمنىڭ ئەزاسىغا ئايلاندۇرۇش»: تۇتقۇن قىلىش ۋە مەجبۇرىي ئەمگەك پروگراممىلىرى سەۋەبىدىن، ئۇيغۇر بالىلىرى ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىۋېتىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دارلېتامغا ئەۋەتىلىپ، خىتاي تىلى مۇھىتىدا خىتايلاشتۇرۇلۇپ چوڭ قىلىنماقتا.
13. خىتايىنىڭ «شىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» دىكى شىرقىي قىرغىنچىلىق جىنايىتىنىڭ مەسئۇلىيىتى: خىتاي شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان زېمىننى ۋە نوپۇسىنى تولۇق نازارەت قىلىدىغان، كۈچ يۇقىرى دەرىجىدە مەركەزلەشكەن دۆلەت، شۇنداقلا «شىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» غا ئىمزا قويغان دۆلەت. يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان شىرقىي قىرغىنچىلىقنى سادىر قىلغان كىشىلەر ۋە ئورۇنلارنىڭ ھەممىسى دۆلەت ئەمەلدارلىرى ياكى ھۆكۈمەت ئورگانلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ دۆلەتنىڭ ئۈنۈملۈك كونتروللىقى ئاستىدا ئېلىپ بېرىۋاتقانلىرى «شىرقىي

قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» نىڭ 2-ماددىسىدا شەرھىلەنگەندەك، خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارنى يوق قىلىش غەرىزىنى ئېنىق يورۇتۇپ بېرىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇشبۇ دوكلات خىتاينىڭ قىلمىشلىرىنى «ئىرقىي قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇش ئەھدىنامىسى» غا خىلاپ ۋە خىتاينى ئۇيغۇرلارغا ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىرقىي قىرغىنچىلىق جىنايىتىنىڭ جاۋابكارى دەپ خۇلاسە چىقاردى.